

WIJKBIOGRAFIE POST 45

3 DRIEMANSPOLDER

De nieuwe wijk Driemanspolder werd ten zuidwesten van de oude dorpskern in de gelijknamige Driemanspolder gebouwd. Het was de tweede wijk uit het Structuurplan Zoetermeer '68 en vormt samen met de wijken Palenstein, Dorp én de oude dorpskern het eerste kwadrant van Groot-Zoetermeer. De bouw van Driemanspolder ging in 1966 van start, net iets later dan Palenstein, en werd in 1973 met de bouw van de zes slanke torensflats in het oostelijke deel van de wijk op hoofdlijnen afgerond. Bij de ontwikkeling van beide wijken is men dichtbij de oorspronkelijke, modernistische uitgangspunten gebleven. Echter, daar waar Palenstein sinds 2006 een grootschalige herstructurering ondergaat en daarmee een nieuw, hybride karakter krijgt, is Driemanspolder op zijn noordrand na nog steeds een toonbeeld van de rationele stedenbouw uit de jaren '60.

Biografie

Prestedelijke fase

De wijk Driemanspolder wordt aan twee zijden door historische infrastructuur begrensd: het historische lint van de Voorweg-Vlamingstraat aan de noordzijde en de Delftsewallenwetering aan de oostzijde. De zuidgrens wordt gevormd door de A12 en de spoorlijn Gouda-Den Haag, in het westen ligt het hoge talud van de Afrika-weg, de zuidelijke poot van de H-structuur.

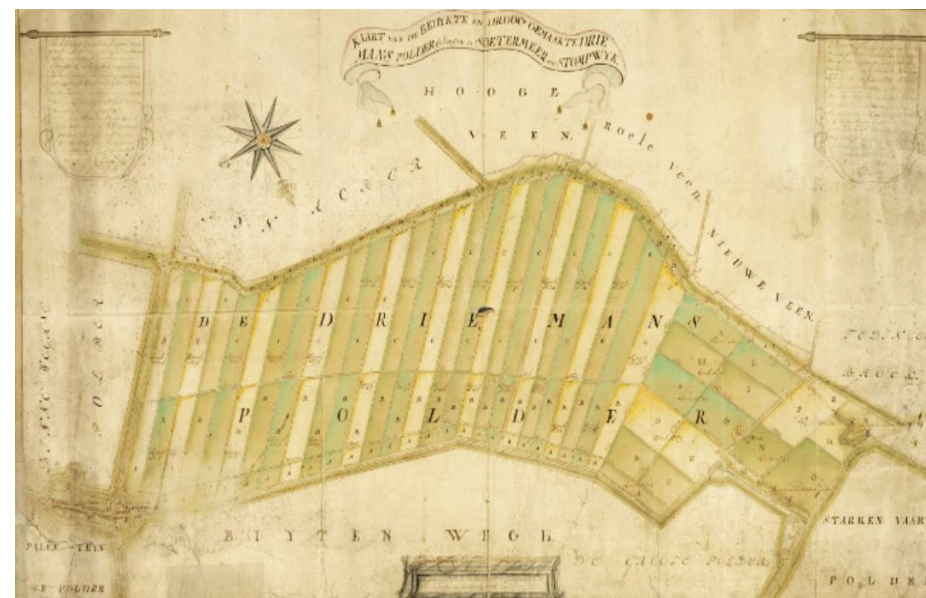
De Delftsewallenwetering markeerde samen met de Leidsewallenwetering eeuwenlang de grens tussen de beide dorpen Zoetermeer en Zegwaard. Zij vormden vanaf het begin van de 13^e eeuw een waterkering voor de Zoetermeerse ontginningen. De oudste weg van Zoetermeer is de voormalige Broekweg (1295). Het woord 'broek' betekent moeras en verwijst naar de zompige omstandigheden van het oude veengebied. Er zijn alleen nog delen van de oude Broekweg terug te vinden. Het begin lag bij de Voorweg-Vlamingstraat (de huidige J.L. van Rijweg) en liep in een kaarsrechte lijn door tot in het Noord Aa-gebied.

De Voorweg en de Vlamingstraat liggen al eeuwen op dezelfde plek en vormden ooit één lange doorgaande weg vanaf de Zoetermeerse Dorpsstraat richting Leidschendam. De naam Voorweg komt voor het eerst voor in 1491 en misschien al in 1463, maar dan als Voorkerckwech. De eerste vermelding van de Vlamingstraat stamt uit 1614, maar tot in de 20e eeuw was het gebruikelijk om ook deze straat als Voorweg aan te duiden. De wetering langs de Voorweg werd in 1491 gegraven. In 1669 werd hij aangesloten op de toen verbrede sloot langs de Vlamingstraat en liep met een bocht langs de zuidzijde van het oude dorp naar de Delftsewallenwetering.

Rond 1650 bestond het gebied waar nu de Driemanspolder ligt, net als de rest van de ambachten Zoetermeer en Zegwaard, uit een weidse watervlakte waar wat smalle evenwijdige ribben land bovenuit staken. Het land was vrijwel geheel afgegraven ten behoeve van de turfwinning. Op de resterende ribben kon, als het niet te nat was, wat vee grazen. Verder was men bezig de laatste turf tot op vijf meter onder de waterspiegel weg te baggeren. In 1668 werd octrooi verleend voor de droogmaking van het gebied. Drie commissarissen voerden hierover de directie, en aan dat aantal ontleende de nieuwe polder zijn naam. De slootverkaveling van de Driemanspolder liep evenwijdig aan de Delftsewallenwetering. Haaks daarop lagen de middeltocht en de voortocht. Van de voortocht is een gedeelte nog zichtbaar tussen de Van Leeuwenhoeklaan en de Vlamingstraat.

Kaart uit 1746 van Melchior Bolstra van Zoetermeer en Zegwaard. De Driemanspolder is al drooggemaakt. De Palensteinse Polder en de Nieuwe Drooggemaakte Polder nog niet [Archief Hoogheemraadschap Rijnland]

Reproductie van een kaart van Driemanspolder uit 1769, gebaseerd op een kaart uit 1668 [Stadsarchief Zoetermeer]

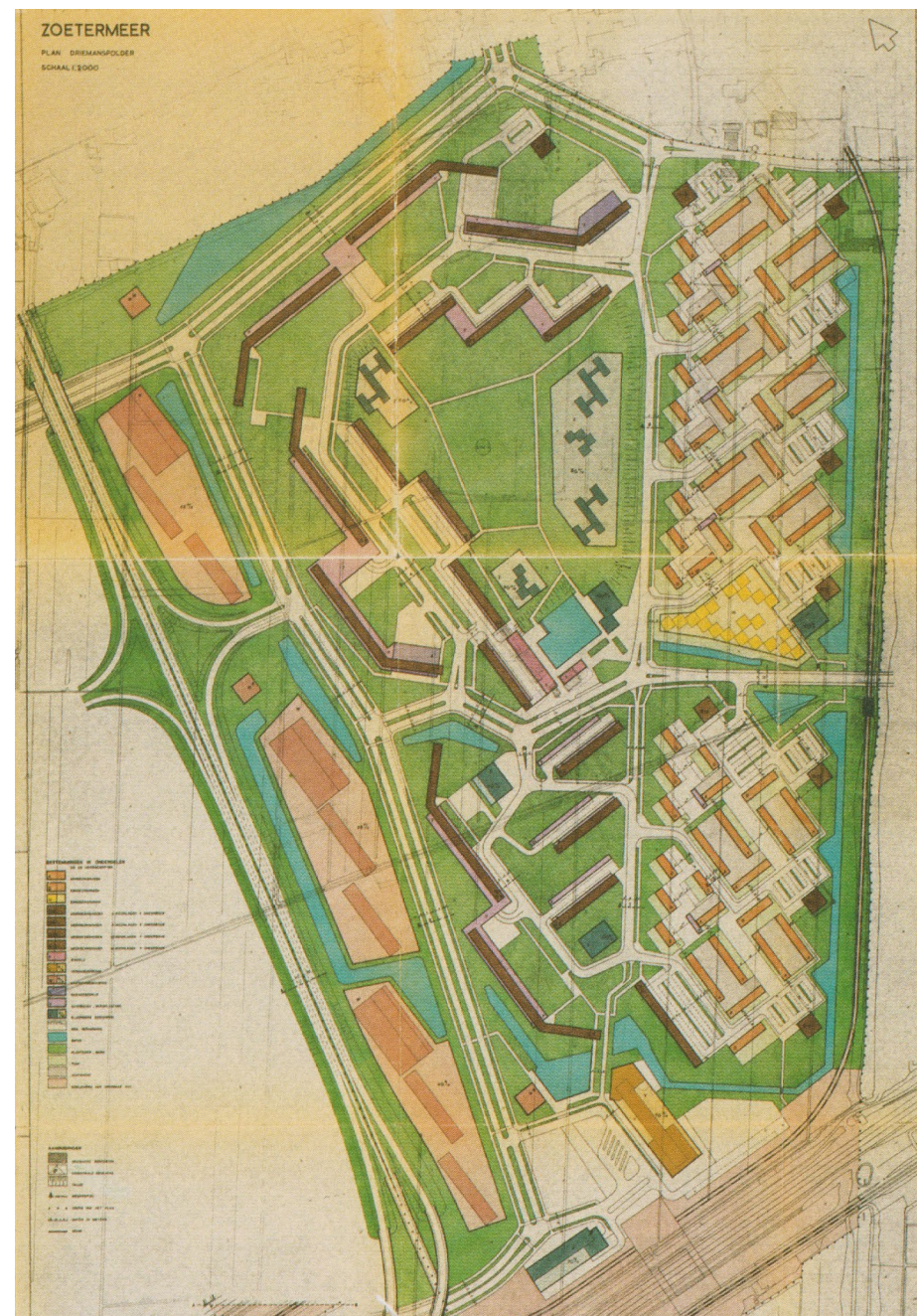
De Driemanspolder hield tot het begin van de 20^e eeuw zijn uitsluitend agrarische bestemming. Daarna kwam er ten zuiden van de Vlamingstraat schoorvoetend wat kleinschalige land- en tuinbouw en industrie bij, zoals het tuinderscomplex aan de (huidige) Brinkershof (1914-1915) en de fabriek van Pieterman Hardglas aan de (huidige) Bijdorplaan (1955-1990).

Planvorming

In de eerste helft van de 20^e eeuw vonden de enige, geplande uitbreidingen van Zoetermeer plaats in de wijk Uitbreiding Dorp, en wel rond het bestaande, historische lint van de Molenstraat, de huidige Eerste Stationsstraat. Pas met het Structuurplan Zoetermeer uit 1968 kwamen de omliggende polders in beeld voor ontwikkeling. Het uitgangspunt voor Groot-Zoetermeer was een indeling in vier kwadranten die in een waaiervorm rond een stadscentrum lag, elk kwadrant van de ander gescheiden door een arm van de zogenaamde H-structuur, de binnengemeentelijke provinciale weg die de nieuwe stad moest ontsluiten en verbinden met de rest van de Randstad. De wijk Driemanspolder vormde samen met de wijken Uitbreiding Dorp en Palenstein en de oude dorpskern het eerste kwadrant. Palenstein en Driemanspolder zijn vrijwel gelijktijdig gepland en uitgevoerd.

Conform het functionalistische principe werden de functies wonen, werken, winkelen en recreëren van elkaar gescheiden en de voorzieningen geconcentreerd in aparte zones. Doorgaand verkeer werd zo goed mogelijk uit de woonwijken geweerd door de buurtwegen dood te laten lopen of ze slechts spaarzaam onderling te koppelen. Hoogbouw, volgens de nieuwste bouwtechnische ontwikkelingen, werd onbekommerd toegepast om zoveel mogelijk woningen op beperkt grondgebied te realiseren. Dit was een duidelijk verschil met de jaren '50, toen voornamelijk portiekflats van vier bouwlagen zonder lift gerealiseerd werden. S.J. van Embden, die samen met W.F. Schut en R.H. Fledderus deel uitmaakte van de Werkgroep Ontwikkeling Zoetermeer, verwoordde het zo: 'Een beknopte stad met veel inwoners en veel inwendige ruimte: het antwoord ligt in het wonen op grotere hoogte. Het plan Zoetermeer kent dan ook slechts óf hoge etagebouw, tot twintig lagen toe, óf het eengezinshuis, dit laatste dan bij voorkeur nog in ruimtebesparende bouwwijzen. De tussenvorm, de etagebouw in drie of meer lagen is uit het plan geweerd.'

Er waren vermoedelijk meerdere redenen waarom middelhoge bouw ontbrak, maar de overheidssubsidies voor grote contingenten systeembouw (en dus hoogbouw) en het gegeven dat ontwikkelaars bij gestapelde bouw zelf voor de kosten van de inrichting van de openbare ruimte opdraaiden zullen zeker een rol hebben gespeeld. Het bestemmingsplan Driemanspolder werd op 21 april 1966 vastgesteld.

Bestemmingsplan Driemanspolder, 1966 [Stadsarchief Zoetermeer]

De zone ten noorden van de Willem de Zwijgerlaan-Van Leeuwenhoeklaan, het huidige Driemanspolder-Noord, viel niet binnen het bestemmingsplan uit 1966 en is pas in een later stadium en stapsgewijs ontwikkeld. In de tussentijd kon het dienst doen als locatie voor tijdelijke voorzieningen zoals een winkelcentrum en gemeentelijke diensten. Het gebied tussen de J.L. van Rijweg en de Afrikaweg viel oorspronkelijk binnen de ontwikkeling van de plannen voor de wijk Stadscentrum. Het is pas later bij het territorium van Driemanspolder gevoegd.

Palenstein en Driemanspolder zijn in dezelfde tijd gebouwd en aan hun opzet liggen dezelfde ideeën ten grondslag; standaardisatie, rationalisatie en schaalvergroting. Bij beide fungeren lange galerijflats als een scherm langs de wijkontsluitingswegen, waarachter eengezinswoningen zijn gesitueerd. Ook in Driemanspolder staan de galerijflats in het groen, en is de laagbouw georganiseerd in strakke, repetitieve, halfopen bouwblokken. Het zaagandpatroon aan de randen van het laagbouwgebied wordt ook hier benut als zachte overgang naar de groene randen van de wijk én voor verbijzonderingen: qua architectuur (woontorens of juist vrijstaande villa's) en qua verkeer (lommerrijke parkeerplaatsen). Toch verschillen Palenstein en Driemanspolder sterk van karakter: een verschil dat voornamelijk veroorzaakt wordt door de woningcategorieën. In Palenstein staan voornamelijk woningwetwoningen, in Driemanspolder de duurdere premiekoopwoningen. Driemanspolder is met haar station, kantorenstrook en nabijheid tot de snelweg meer op de regio gericht dan Palenstein. [Van Geest 2016, p.41] Men koos in Driemanspolder voor een grotere diversiteit in het woningbestand en meer variatie in de architectonische expressie. Ook werd er geëxperimenteerd met nieuwe ideeën over intensivering van het ruimtegebruik, zoals de parkeergarages met de enorme daktuinen die zich als een park op poten langs de hele noordzijde van de Dunantstraat slingerde. De buitenruimte van het duurdere Driemanspolder wordt in veel mindere mate bepaald door de auto dan in Palenstein, dit vanwege de vele drive-in woningen en de groene parkeerplaatsen die zich aan de uiterste rand van de woonbuurten bevinden. Hierdoor bleef er meer ruimte over voor openbaar groen en autoloze speelpleintjes.

In Driemanspolder is, evenmin als in Palenstein en geheel conform de tijdgeest, nauwelijks rekening gehouden met de inpassing van cultuurhistorische elementen. De oude polderstructuur werd uitgewist. De Werkgroep koos ervoor de verkaveling van de laagbouw dezelfde noord-zuidoriëntatie te geven als de laagbouw in Palenstein. Toch zijn er, behalve de historische Voorweg-Vlamingstraat en Delftsewallenwetering nog een aantal historische stucturen terug te vinden. Langs de Van Leeuwenhoeklaan ligt, onvermoed, een 17^e-eeuwse voortocht (een afwateringssloot uit de periode van de droogmakerijen) die via de wijk Meerzicht doorloopt tot aan Wilsveen. Ook de sloot parallel aan de Delftsewallenwetering, ten westen van de spoorbaan, gaat hoogstwaarschijnlijk terug op een vergraven poldersloot.

De Fabriek van Pieterman Hardglas ter hoogte van de Bijdorplaan, vlak voor de sloop, 1998 [Stadsarchief Zoetermeer]

Parkeergarage met daktuin aan de Dunantstraat, 1982. [Stadsarchief Zoetermeer]

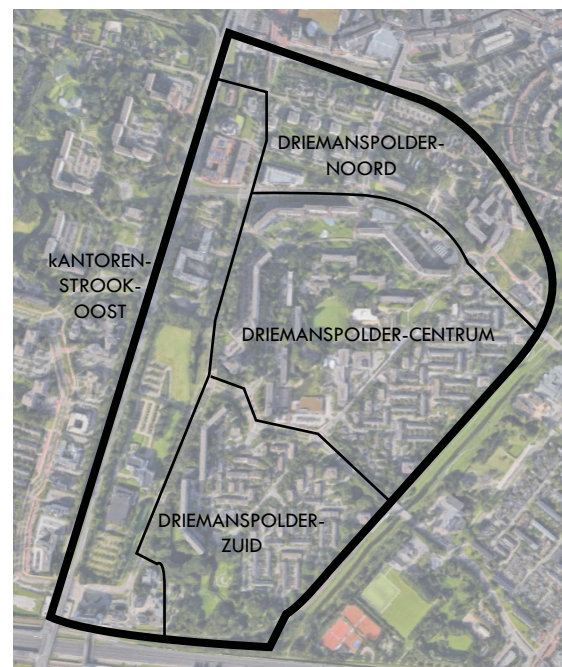
Uitvoering

De eerste paal van Driemanspolder werd in april 1966 geslagen. De bouw van de wijk ging daarmee slechts twee maanden later van start dan de bouw van Palenstein. De primeur van de eerste oplevering was wél voor Driemanspolder, namelijk op 1 maart 1967. Het betrof een eengezinswoning: één van de 288 zogenaamde BOB-woningen (rijwoningen van twee lagen met langskap ten oosten van de as Clauslaan-Stadhoudersring) die hun naam ontleen aan de opdrachtgever, het Bureau Ontwikkeling Bouwprojecten. Deze strook met hoofdzakelijk laagbouw kwam als eerste gereed. Vanaf 1970 volgden de laag- en hoogbouw ten westen van deze as. In 1971 werd het IBM-complex opgeleverd, het eerste project in de nooit volledig ingevulde Kantorenstrook-Oost. In 1973 werden tenslotte ook de zes ranke woontorens opgeleverd die het oostelijke laagbouwdeel markeren. Aanvankelijk was het de bedoeling om negen torens te bouwen, maar onder druk van met name de Belangengemeenschap Driemanspolder die negen torens in een laagbouwbuurt veel te veel vond, werden drie torens geschrapt. Als compensatie kwamen er wel meer woningen per toren. Daarmee was de wijk op hoofdlijnen voltooid.

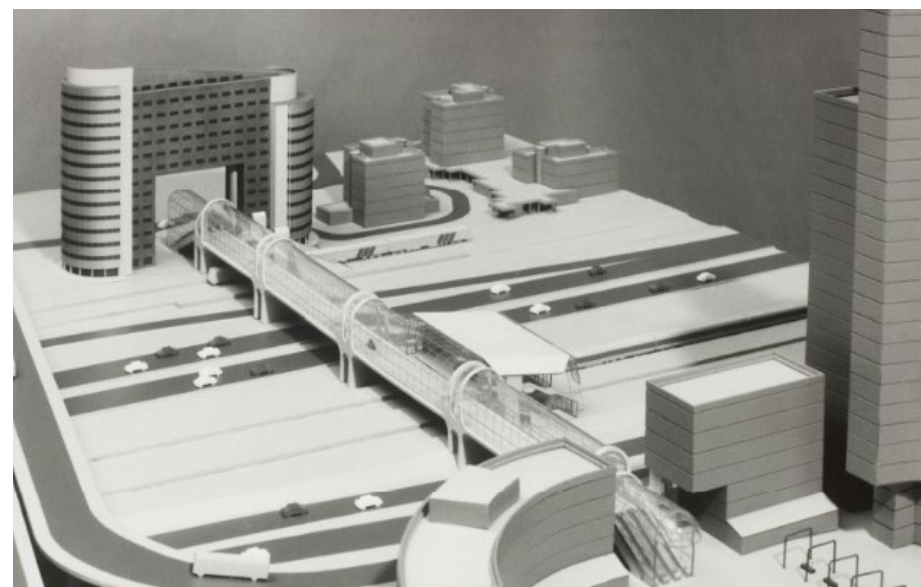
Latere transformaties

Driemanspolder-Noord, ten noorden van de as Van Leeuwenhoeklaan-Willem de Zwijgerlaan, was een restzone. Het tijdelijke winkelcentrum Soeterweijde (1977), gelegen tussen de Dublinstraat en de Voorweg, werd eind jaren '80, begin jaren '90, als onderdeel van de planvorming van de wijk Stadscentrum afgebroken en vervangen door urban villa's met kantoor- en woonbestemmingen. Vier van deze kantoren aan de Ierlandlaan werden begin deze eeuw weer afgebroken om plaats te maken voor het veel grotere complex van de Klaverbladverzekeringen. Verdere, belangrijke ontwikkelingen die hebben plaatsgevonden zijn:

- 1981 Bouw van het structuralistische complex met een hotel, kantoren en woningen aan het Kinderen van Versteegplein door architectenbureau Lucas & Nijmeyer. Het cluster lag rond de opgang naar de oude betonnen brug voor langzaam verkeer over de A12.
- 1988 De Delftsewallenwetering, die ooit doorliepen tot Delft, wordt bij de A12 afgebroken in verband met de aanleg van de Floriade en in het verlengde daarvan de aanleg van de wijk Rokkeveen.
- 1990 Bouw van het Poortgebouw van Leo de Jonge Architecten en het bijbehorende parkeerdek onder het naastgelegen viaduct gebouwd.

Driemanspolder, buurten. [Google Maps/Contreij]

Maquette van het dubbelstation Zoetermeer met De Poort en de Nelson Mandelbrug, ca. 1975-1980 [Stadsarchief Zoetermeer]

1992 Bouw van de Nelson Mandelabrug ter vervanging van de oude betonnen voetbrug. Het complex van Lucas & Niemeyer verloor hiermee zijn stedenbouwkundige betekenis als letterlijk en figuurlijk bruggehoofd van de wijk.

1995 (circa) Sloop van de parkeergarages met daktuinen aan de Dunantstraat. De garages stonden (nagenoeg) leeg omdat deze geld kostten en parkeren op straat gratis was. Oorspronkelijk fungeerde de Dunantstraat als binnenring van de wijk. Gelijktijdig met de sloop van de daktuinen werd de straat onderbroken en deels afgewaardeerd tot fietspad.

Renovatie van de galerijflats aan de Van Leeuwenhoeklaan. De meest zichtbare aanpassing zijn de schuine, gekleurde banen die de monotonie van de lange gevels onderbreken.

1999 Sloop van de Glasfabriek Pieterman (1955) aan de Bijdorplan. Het pand met een voor Zoetermeer zeldzame potentie als industrieel erfgoed werd vervangen door een eigentijds woon- en zorgcomplex.

2012 (en later) De scholen in het Willem Alexanderplantsoen waren losjes gegroepeerd langs de randen van het park en stuk voor stuk samengesteld uit platte, verspringende volumes. Ze kregen daarmee een paviljoenachtig karakter. Het plantsoen liep visueel tussen de gebouwen door tot aan de Clauslaan. De nog bestaande scholen zijn vanaf de jaren '80 sterk uitgebreid. Vanaf 2012 zijn drie scholen gesloopt en vervangen door grotere nieuwbouw. De fijne geleding en de losse opzet van de bouwvolumes is verdwenen, en het plantsoen wordt vanaf de Clauslaan nauwelijks nog ervaren.

2004 Bouw van het wigvormige woon-zorgcomplex Futura op de hoek van de Van Leeuwenhoeklaan en de Ierlandlaan.

2009 Bouw van het bedrijfsverzamelgebouw Buitenhof op het terrein van het voormalige tuinderscomplex. Ook deze plattegrond was niet orthogonaal.

2012 Gedeeltelijke sloop, renovatie en nieuwbouw van winkelcentrum de Vijverhoek. De kenmerkende lozenges van de overdekte passage zijn daarbij verdwenen achter nieuwe gevelpanelen. Naast de vijver is een nieuwe, veel grotere supermarkt gebouwd. Ook het openbare gebied en de vijver zelf zijn aangepakt. De oorspronkelijke, kleinschalige winkels vormden een evenwichtig ensemble met de vijver. Deze samenhang is met de renovatie gedeels verdwenen. De basisschool aan de noordzijde van het Willem Alexanderplantsoen is recent gesloopt.

De voormalige Beatrixschool aan de Clauslaan, 1973 [Stadsarchief Zoetermeer]

De Boerhaavelaan met links het IBM-gebouw en rechts de ABP Muwi-flats, 1979 [Stadsarchief Zoetermeer]

2016 Oplevering van een klein woonbuurtje met vijftien geschakelde en vrijstaande woningen, de Brinkershof.

Toekomstige ontwikkelingen

De Kantorenstrook-Oost van Driemanspolder, dat voor een groot deel bestaat uit het (voormalige) IBM-terrein, vormt de oostflank van het omvangrijke project De Entree. De Kantorenstrook-West in Meerzicht, aan de andere kant van de Afrikaweg, vormt de westflank ervan. In het masterplan voor De Entree wordt de Afrikaweg omgevormd tot stadsboulevard, en zullen de beide kantorenstroken in hoge mate verdicht en verstedelijkt worden. Het programma moet gaan bestaan uit wonen, zorg en andere stedelijke voorzieningen. Een belangrijk element in het plan is de verbetering van de oost-westverbindingen tussen Driemanspolder en Meerzicht. De groene Boerhaavelaan, een rustige wijkontsluitingsweg die geïsoleerd ligt ten opzicht van de omliggende wijk, zal hiermee een geheel ander aanzicht krijgen.

Schematische doorsnede van De Entree uit het masterplan. [Gemeente Zoetermeer, afdeling stedelijke ontwikkeling]

Ruimtelijke beschrijving

Cultuurhistorische en ruimtelijke identiteit

De wijk Driemanspolder kan niet losgezien worden van de wijk Palenstein omdat zij vrijwel gelijktijdig ontwikkeld zijn en ruimtelijk sterke overeenkomsten vertonen. De wijken zijn qua oppervlak relatief klein omdat een deel van het kwadrant al aanwezig was: namelijk de oude dorpskern en de wijk Uitbreiding Dorp. Driemanspolder noch Palenstein hebben veel aanpassingen ondergaan tussen tekentafel en uitvoering, en waren daarom een heel zuivere afspiegeling van de opvattingen over stedenbouw in de jaren '60. Voor Driemanspolder geldt dit nog altijd, Palenstein ondergaat op het moment van schrijven een vergaande herstructurering.

Zoals in de biografie al uiteen is gezet, werd Driemanspolder samen met Palenstein als eerste wijk na de aanwijzing van Zoetermeer als groeigemeente voor de Haagse regio vanaf 1962 ontwikkeld. Dit gebeurde volgens de naoorlogse modernistische en uiterst rationele planningstraditie van open stedenbouw, waarin hoogbouw, gestapelde bouw en eengezinswoningen als vrijstaande objecten in ruim groen werden gesitueerd, waarin functies strikt van elkaar werden gescheiden en waarin het (auto-)verkeer en parkeren een leidende rol speelden. Driemanspolder, Palenstein en (een deel van) Meerzicht – evenals andere wijken met eenzelfde opzet in Nederland – vormden zowel het hoogtepunt van het naoorlogse streven naar het oplossen van het woningvraagstuk via steeds verdergaande standaardisatie en schaalvergroting van de bouwproductie, als dat zij daar de afsluiting van vormden. Nog tijdens de bouw van Driemanspolder (1966–1973) wijzigden de stedenbouwkundige opvattingen grondig en schakelde Zoetermeer, evenals andere gemeenten, geheel over op de (gestapelde) laagbouw van de zogenaamde kleinschaligheidsbeweging die zich kenmerkte door een 'geaarde', vormenrijke architectuur met een menselijke maat.

Driemanspolder en Palenstein zijn samen met Meerzicht het gezicht van de eerste fase van de groeigemeente Zoetermeer, waarin de stad in wording geacht werd zich in razend tempo te ontwikkelen tot modernistische hoogbouwstad temidden van de toen nog lege polders. In de drie wijken komen de algemeen heersende, stedenbouwkundige ideeën uit de jaren '60 duidelijk tot uitdrukking, zij het in elke wijk op een eigen en specifieke wijze.

Met name in de buurten Driemanspolder-Centrum en Driemanspolder-Zuid is maar weinig veranderd.

Luchtfoto van Driemanspolder met op de voorgrond winkelcentrum De Vijverhoek, ca. 1980 [Stadsarchief Zoetermeer]

Winkelcentrum de Vijverhoek, 1972 [Stadsarchief Zoetermeer]

Stedenbouwkundige structuur en principes openbare ruimte

Wijk en context: randen, overgangen en begrenzingen

In Driemanspolder zijn, net als in Palenstein en Meerzicht, alleen aan de randen cultuurhistorisch waardevolle elementen uit de prestedelijke periode terug te vinden. In de wijk zelf zijn die volgens het in de jaren '60 heersende principe van de 'tabula rasa' (de 'schone lei') allen verwijderd. Driemanspolder grenst aan de noordzijde aan het historische lint van de Voorweg-Vlamingstraat waar veel rijks- en gemeentemonumenten staan en dat grotendeels (Voorweg) beschermd dorpsgezicht is. De veelal diepe achtertuinen van deze woningen vormen een groene rafelrand waar de nieuwe wijk zich pragmatisch naar heeft gevoegd. De nieuwe structuur heeft op diverse plaatsen het oude patroon doorbroken. De grootste doorbraak is bij de overgang van de Dorpsstraat naar de Vlamingstraat. Daar kruist de Zoetermeerlijn ongelijkvloers de Vlamingstraat en knipt deze in twee stukken. In het oosten grenst de wijk aan de Delfstewallenwetering. Dit groene talud met brede waterloop vormt visueel een fraaie begrenzing, welhaast een gracht. Dit ondanks het gegeven dat de spoorlijn parallel aan, en dus tussen de wetering en de woningen ligt.

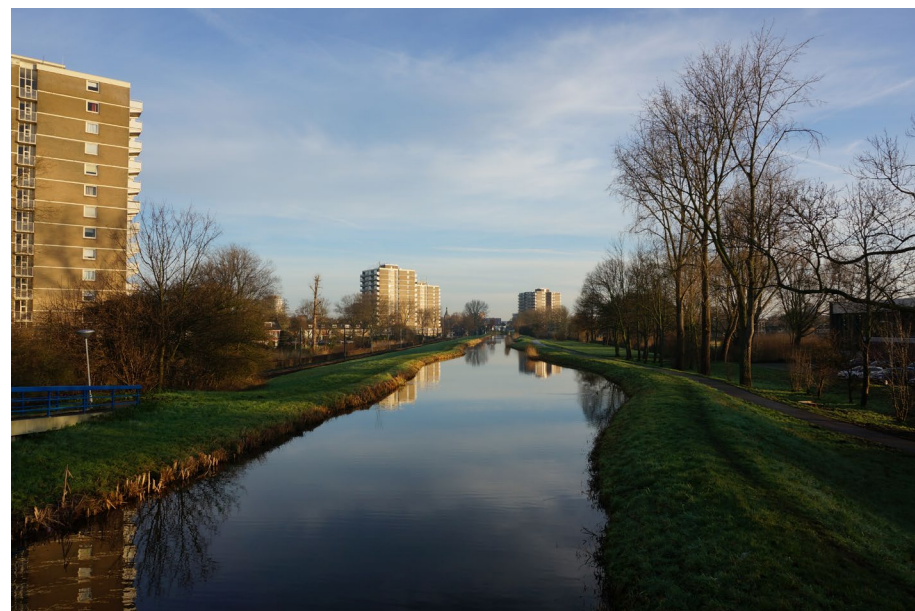
De laagbouwzone langs de spoorlijn staat diagonaal op de wetering en het spoor. Hierdoor ontstaat weer het zaagtandpatroon als zachte wijkrand dat ook in Palenstein voorkomt. In Driemanspolder is de zaagtand ingevuld met een getande waterloop, lommerrijke parkeerplaatsen en plantsoentjes. Aan de zuidzijde van Driemanspolder liggen de A12 en de spoorlijn Gouda-Den Haag. Als buffer tussen deze wegen en de wijk is het Prinses Arianapark aangelegd. De westzijde wordt begrensd door de Afrikaweg, de zuidelijke poot van de H-structuur. Deze binnengemeentelijke provinciale weg met volwassen bomenrijen ligt op een talud van ca. 7m hoog en vormt zo een heldere grens maar ook een stevige barrière tussen de wijken Driemanspolder en Meerzicht.

Stedenbouwkundige hoofdcompositie

Driemanspolder is evenals Palenstein in het oorspronkelijk ontwerp en de uiteindelijke uitvoering opgevat als een afgeronde, weloverwogen ruimtelijke compositie. De wijk valt uiteen in een kerngebied en een rand. Driemanspolder-Centrum en Driemanspolder-Zuid vormen samen de zorgvuldig gecomponeerde en met een wijkontsluitingsweg (Boerhaavelaan-Van Leeuwenhoeklaan) en hoogbouw begrensde woonwijk die Palenstein ook is. De hoogbouw, waaronder vijf enorme, geknikte galerijflats omarmt als het ware de achterliggende laagbouw. De Kantorenstrook-Oost en Driemanspolder-Noord, de laatste in feite een restgebied, zijn bufferzones tussen respectievelijk de H-structuur en het historische lint van de Voorweg-Vlamingstraat.

De Delfstewallenwetering loopt hier nog door ten zuiden van de A12. Rechts de typische zaagtandstructuur als beëindiging van de laagbouwbuurt van Driemanspolder. [Stadsarchief Zoetermeer]

De Delfstewallenwetering, gezien vanaf de brug in de Van Stolberglaan. [Contrei]

Volgens het vaste schema van de Werkgroep Ontwikkeling Zoetermeer ligt in het hart van de wijk een voorzieningen- en winkelcentrum, De Vijverhoek. Dit was gekoppeld aan een waterpartij (de vijver) en een plantsoen (het Willem Alexanderplantsoen). Rondom het plantsoen staan verschillende voorzieningen (o.a. scholen). Ook hebben de ontwerpers, net als in Palenstein, er voor gekozen woontorens als bakens rond de laagbouw te scharen. Alleen de koppeling van het winkelcentrum met een sprinterstation heeft men in Driemanspolder losgelaten. De stations Delftsewallen en Zoetermeer-Dorp liggen aan de rand van de wijk, tegen de historische Delftsewallenwetering aan.

De tegenoverstelling van hoogbouw en laagbouw is minder extreem dan in Palenstein. De hoog- en laagbouw staan op de meeste plekken niet heel dicht naast elkaar en rond het Willem-Alexanderplantsoen staan galerijflats van zeven bouwlagen als overgang tussen het park en de achterliggende hoge galerijflats van elf bouwlagen. De zes slanke woontorens van veertien bouwlagen die het oostelijke laagbouwgebied afbakenen ogen aanzienlijk meer bescheiden dan de woontorens van twintig bouwlagen waarvan Driemanspolder er één telt (De Blankaard) en Palenstein vier. De Blankaard staat echter als enige toren van Driemanspolder langs de Boerhaavelaan, als verticaal accent in het scherm van de toch al hoge galerijflats.

De laagbouw is grotendeels in een herkenbare, langgerekte strook langs de Delftsewallenwetering geconcentreerd. Deze strook, met een heldere vormgeving, wordt in tweeën gedeeld door de Van Stolberglaan. De verkaveling staat diagonaal op de ringwegen en de wetering waardoor weer een restruimte met zaagandpatroon ontstaat. De BOB-eengezinswoningen, staan in evenwijdig aan elkaar geplaatste rijen. Deze twee rijen worden aan één zijde afgesloten met een derde woningblok dat ofwel bestaat uit BOB-woningen ofwel uit drive-inwoningen. Dit U-vormige patroon in een consequente stempelverkaveling is vergelijkbaar met dat in Palenstein, maar dan transparanter. De woningen worden van elkaar gescheiden door pleinen en pleintjes, die juist dit deel van Driemanspolder een zekere allure geven. De parkeerplaatsen zijn onopvallend aan de rand van de wijk gesitueerd. Aan het strakke zigzagpatroon zijn langs de Stadshoudersring en Clauslaan op speelse wijze schuin geplaatste drive-inwoningen en de zes slanke woontorens toegevoegd. Twee van deze torens markeren tevens de ringwegen.

Onsluitingsstructuur

De stedenbouwkundige opzet volgt het in de jaren '60 veel ontworpen patroon van een ringweg (Boerhaavelaan, Van Leeuwenhoeklaan, Willem de Zwijgerlaan, Van Stolberglaan, Clauslaan), waarmee de gehele structuur wordt ontsloten, een binnen-

Luchtfoto van de aanleg van de wijken Driemanspolder en Meerzicht in 1971. De ring van wijkenstluitingswegen is goed zichtbaar, net als de ruimtelijke compositie van hoog- en laagbouw. De woontorens langs Delftsewallenwetering ontbreken nog. Linksboven de inmiddels verdwenen verbindingsweg tussen de Boerhaavelaan en de Meerzichtlaan. Bovenin de Voorweg-Vlamingstraat. Uiterst rechts de Delftsewallenwetering. [Stadsarchief Zoetermeer]

ring voor de hoogbouw (Stadhoudersring, Dunantstraat) en buurtstraten die in een duidelijke hiërarchie ten opzichte van elkaar staan. De ringweg wordt gevoed door vijf wijkontsluitingswegen. Aan de west- en oostkant van de wijk liggen er elk twee, en aan de noordzijde één. Aan de zuidkant is geen toegangsweg vanwege de aanwezigheid van de A12 en het spoor Den Haag-Gouda. Hoewel in Driemanspolder, net als in Palenstein, de ringstructuur en de aangrenzende bebouwing geen directe relatie met elkaar hebben, begeleidt het scherm van de hoogbouw wel zichtbaar de Boerhaavelaan en de Van Leeuwenhoeklaan.

De kern van Driemanspolder, bestaande uit de buurten Centrum en Zuid, is ook in verkeerskundig opzicht een afgeronde eenheid. De buurtontsluitingswegen (Van Stolberglaan en Clauslaan) delen de kern in vieren. De afzonderlijke buurten liggen enigszins geïsoleerd ten opzichte van elkaar omdat enkele wegtracés vrij breed zijn en zo barrières vormen voor langzaam verkeer.

Driemanspolder-Noord wordt vanaf de Van Leeuwenhoeklaan ontsloten. De wegenstructuur is, net als de bebouwing in deze buurt, pragmatisch vormgegeven. De kavels van de Kantorenstrook-Oost worden vanaf de Boerhaavelaan-Ierlandlaan ontsloten. Het Klaverbladcomplex op de hoek van de Afrikaweg-Van Leeuwenhoeklaan heeft als enige pand een 'adres' aan de Afrikaweg.

Driemanspolder is met haar nabijheid tot de A12 en het dubbelstation Zoetermeer op regionaal niveau goed verbonden.

Groen en Water

De wijk Driemanspolder is royaal van groen voorzien, zowel langs de randen als in het hart. De wijkontsluitingswegen, de Boerhaavelaan en de Van Leeuwenhoeklaan-Willem de Zwijgerlaan hebben beide een groene middenberm en worden door bomenrijen begeleid. Ook de Afrikaweg, als onderdeel van de H-structuur, past in dit thema waarbij de omliggende bebouwing op afstand van de weg ligt en bomenrijen en singels de weg flankeren. Aan de oostzijde van de wijk ligt het talud van de brede Delftsewallenwetering, met aan de kant van de wijk plantsoenen en parkeerplaatsen met boomgroepen. Per parkeerterrein is een andere boomsoort toegepast.

Centraal in de wijk ligt het grote Willem Alexanderplantsoen. Het vormt een overgangszone tussen de flats langs de Dunantstraat en het lage winkelcentrum De Vijverhoek. Langs de noord- en oostrand stonden scholen met een paviljoenachtige opzet die een sterke relatie met de groene omgeving hadden. Het plantsoen is het recreatieve, groene hart van de wijk. Voor het wijkwinkelcentrum ligt een waterpartij. De grote vijver was ooit nagenoeg vierkant, passend bij de modernistische opzet van de wijk, en aan drie zijden omgeven door een rechte muur van ruwe basalt-

Het scholencluster aan het Willem Alexanderplantsoen, 1973 [Stadsarchief Zoetermeer]

Het vernieuwde Willem Alexanderplantsoen, 2021 [Contreij]

blokken. Een trap bood toegang tot een terras op het water. De vijver is begin jaren '10 van deze eeuw vergraven tot een meer natuurlijke vorm met aan twee zijden groene oevers. De trap kwam op een andere plaats terug. Ook de inrichting van het plantsoen zelf is toen wat informeler gemaakt door onder meer wandelpaden te laten meanderen.

Aan de rand van Driemanspolder bevindt zich bij de A12 een tweede wijkpark dat in 1975 werd aangelegd. Het is in 2007 gedoopt tot het Prinses Arianapark. Een aarden wal schermt het park af van de Zoetermeerlijn die hier evenwijdig aan de A12 loopt. Het wordt gekenmerkt door een landschappelijke aanleg, met hoogteverschillen en slingerende waterlopen die hier en daar tot vijvers verbreed zijn. De waterloop vervolgt zijn weg langs het spoortracé, waar het onderdeel vormt van de groenrand langs dit deel van de wijk. Groen en water volgen hier de lijn van de diagonaal op het spoor georiënteerde bebouwing. Het resultaat is een verrassende aanleg van afwisselend gras en water in driehoeksvorm over de gehele lengte van de oostrand.

Bijzonder waren de daktuinen die tegen de flats aan de Van Leeuwenhoeklaan lagen. Deze grote constructies zijn in de jaren '90 gesloopt. Onder de tuinen bevonden zich parkeergarages, een handige oplossing om de auto's uit het straatbeeld te houden en het groen intact te laten. Bij de oplevering (1972) sprak men van 'hangende tuinen' met grote zonne- en speelweiden, banken, zandbakken, bloemperken, speelwerktuigen, een waterspeelplaats en een fontein. Het was een unieke combinatie van parkeren en recreëren, die voortkwam uit de wens om dicht bij huis zowel een parkeerplek als een speelplaats voor kinderen te hebben. Van die inrichting resteren thans alleen grasvelden en speelwerktuigen.

Buurten (historische en huidige situatie)

De grenzen van de buurten in Driemanspolder volgen niet, zoals in Palenstein, de scheiding tussen hoog- en laagbouw. In Driemanspolder is het de verkeersstructuur die de grenzen bepaalt. De vier buurten zijn: de Kantorenstrook-Oost (ten westen van de as Boerhaavelaan – Ierlandland, inclusief het stationsgebied), Driemanspolder-Noord (ten noorden van de as Van Leeuwenhoeklaan – Willem de Zwijgerlaan), Driemanspolder-Centrum (tussen de Van Leeuwenhoeklaan – Willem de Zwijgerlaan en de Van Stolberglaan) en Driemanspolder-Zuid (ten zuiden van de Van Stolberglaan).

Kantorenstrook-Oost

De kantorenstrook, grotendeels ingeklemd tussen de Afrikaweg en de Boerhaave-

De waterpartij op één van de parkeerdekken aan de Van Leeuwenhoeklaan, 1973. [Stadsarchief Zoetermeer]

Driemanspolder en Meerzicht in aanbouw, eind jaren '60. De buurt Driemanspolder-Noord (rechtsonder) is nog niet vormgegeven. [Stadsarchief Zoetermeer]

laan, bestaat vrijwel uitsluitend uit (grote) kavels met kantoorgebouwen. Alleen rond het station zitten ook nog andere functies: horeca in de plint van De Poort, en in het cluster van Lucas & Niemeyer een hotel, horeca en enkele appartementen.

De Afrikaweg is onderdeel van de H-structuur, de provinciale weg binnen de gemeentegrenzen die bedacht was als autonoom, vrij-liggend en vooral ook groen verkeerssysteem. De weg ligt op een hoog talud met dicht bomenrijen erlangs en krijgt daarmee een parkway-achtig karakter. Ook de Boerhaavelaan wordt begeleid door bomenrijen. Dit alles maakt dat de kantorenstrook ruimtelijk gezien weinig verbonden is met de omliggende buurten. De kantoren staan als grote solitaire gebouwen of gebouwclusters op de kavels en hebben ieder hun eigen architectonische expressie.

In het stationsgebied fungeert De Poort (1992) van architect Leo de Jonge met zijn opvallende vormgeving als blikvanger. Uit De Poort ontspringt de fraaie, transparante Nelson Mandelabrug, naar een ontwerp van Articon uit Amersfoort, die de verbinding vormt tussen Driemanspolder en Rokkeveen.

De ontwikkeling van de Kantorenstrook-Oost kwam pas begin jaren '80 op gang en is nooit voltooid. Een deel van de kavels is onbebouwd gebleven. Met de plannen voor het ontwikkelingsgebied De Entree zal hier hoogstwaarschijnlijk verandering in komen.

Driemanspolder-Noord

De buurt Noord is eigenlijk een rafelrand, ingeklemd tussen de buurt Driemanspolder-Centrum en de achterkant van de Voorweg-Vlamingstraat. Het deed lang dienst als locatie voor tijdelijke voorzieningen zoals het tijdelijke winkelcentrum Soeterweijde (in afwachting van de bouw van het Stadshart) en de dienst Gemeentewerken. Aanvankelijk waren bedrijvigheid en kantoren de voornaamste functies. Maar met de ontwikkeling van nieuwe woon- en zorgcomplexen heeft wonen inmiddels de overhand gekregen. De buurt wordt op twee punten in noord-zuidrichting doorsneden: door de Ierlandlaan (doodlopend voor autoverkeer) en door de Bijdorplan.

Alleen het buurtdeel ten westen van de J.L. van Rijweg is als geheel gepland, maar dan als onderdeel van de wijk Stadscentrum. Dit verklaart ook in belangrijke mate de relatieve cohesie van dit buurtje, het plotselinge verschijnen van urban villa's (1988-1996) voor wonen of werken (een vinding uit de jaren '80) én de ambigue benadering van het lint Voorweg-Vlamingstraat. Hoewel de historische waarde van het lint in de jaren '70 al werd onderkend, werd de wijk Stadscentrum in jaren '80 toch weer óver het lint heen gepland, met de negatieve consequenties (een breuk in de continuïteit van de kleinschalige lintbebouwing) van dien.

Het Klaverbladcomplex, 2016 [Stadsarchief Zoetermeer]

Nieuwbouw aan de Brinkershof. [Contrei]

De rest van de buurt is projectmatig en verspreid over een lange periode ontwikkeld. Met de bouw van het Klaverbladcomplex (2004) kreeg de buurt een markant ankerpunt én het eerste adres aan de Afrikaweg. In de oostelijke hoek zijn enkele panden recent gesloopt. Er staat nog wel een opmerkelijk kantoorgebouw van twee lagen met schuine gevels (1991). De nieuwbouwprojecten Bijdorp (2007), De Buienhof (2009) en Futura (2014) vertonen overeenkomsten qua schaal, massa, materialisering en kleurstelling. Vermoedelijk is zo getracht een zekere mate van continuïteit te creëren in de verder wat rommelige bebouwing. Vrijwel alle nieuwbouw is opgetrokken in metselwerk in rode, bruine en (vuil-)witte tinten. In de oostelijke hoek staat een woontoren (2012) van tien bouwlagen, opgetrokken uit rood metselwerk. Het gebouw lijkt een relatie aan te willen gaan met de compositie van de zes slanke torens rond het laagbouwgebied. Echter, door de afwijkende proporties, materialisering en positionering doet hij eerder afbreuk aan de bestaande torens dan dat hij meerwaarde oplevert.

Ten zuiden van de Vlamingstraat, aan de Van Leeuwenhoeklaan, ligt een enigszins vergeten stukje historisch Zoetermeer. Het betreft een voormalig tuinderscomplex uit 1915 waarvan de schoorsteen voor het verwarmen van de kas en twee arbeiderswoningen en een schuur nog resteren. De schoorsteen is de laatste die over is in Zoetermeer en heeft daarmee een hoge zeldzaamheidswaarde. Pal naast het tuinderscomplex is in 2016 een nieuwbouwwijkje met zeven geschakelde en acht twee-onder-een-kapwoningen gerealiseerd. Ook deze kleinschalige invulling heeft, net als gelijksoortige invulprojecten in Palenstein (Van Duvenvoordepad en Van Alkemadehof) nauwelijks relatie met de stedenbouwkundige context en ligt als een eilandje in de wijk.

Driemanspolder-Centrum & Driemanspolder-Zuid

De buurten Centrum en Zuid vormen één ruimtelijke compositie, gegroepeerd rond het winkelcentrum De Vijverhoek en het Willem Alexanderplantsoen, en zullen hieronder dan ook tegelijk besproken worden. De twee buurten vormen de eigenlijke woonbuurt Driemanspolder, en bevatten ook de wijkvoorzieningen als winkels en scholen. Hoge galerijflats schermen de buurten aan de noord- en westzijde af van de wijkontsluitingswegen (Boerhaavelaan, Van Leeuwenhoeklaan). De Dunantstraat vormde een tweede ontsluitingsring die langs de hoogbouw en om het plantsoen heen liep. De hoogbouw en het wijkcentrum wordt van de laagbouw gescheiden door de as Clauslaan-Stadhoudersring. De laagbouw woningen staan in noord-zuid georiënteerde stempels (U-vorm) aan straten die eindigen bij overzichtelijke en groene parkeerterreinen langs de spoorlijn. De straten worden onderbroken met eenvoudige maar herbergzame speelpleintjes.

De scheiding tussen hoog- en laagbouw is in Zuid minder stringent dan in Centrum. Er treedt in Zuid een zekere vermenging op, omdat het scherm van galerijflats

Appartementencomplex 'Futura' met op de voorgrond de 17^e-eeuwse voortocht. [Contrei]

De woning behorende bij het voormalige tuinderscomplex aan de Brinkershof 17. Rechts staat de bijbehorende schuur en erachter ligt de (laatste) industriële schoorsteen van Zoetermeer. [Contrei]

niet door een groengebied van de laagbouw wordt gescheiden. De voornaamste voorzieningen zoals winkels en scholen liggen in Centrum, rond het Willem-Alexanderplantsoen. Zuid heeft op een activiteitencentrum en een fraai kerkgebouw van het Apostolisch Genootschap (1980) aan de Stadshoudersring na, uitsluitend een woonfunctie.

Door hun maat en schaal bepaalt het scherm van lange galerijflats en de toren De Blankaard aan de westzijde in belangrijke mate het beeld van beide buurten. De over de volle lengte lopende balkon- en galerijhekken zorgen voor een strakke horizontale geleiding en fungeren als de blikvangers waaraan de expressie van de individuele woningen volledig ondergeschikt is gemaakt. Maar ook de fraaie ritmiek van de zes slanke torenflats langs de Delftsewallenwetering vormen een markant en herkenbaar beeld van Driemanspolder. Deze torens vormen een sterke stedenbouwkundige eenheid met de laagbouwstrook en de groene getande rand met waterpartijen die deze weer omzoomd.

De laagbouw in de vorm van eengezinswoningen en drive-ins ligt enigszins verstopt aan de oostkant van de wijk en is alleen vanuit de sprinter goed zichtbaar. Het bebouwingsbeeld is uniform en weinig gevarieerd. De BOB-woningen tonen het gebruikelijke beeld van rijwoningen van twee bouwlagen met langskap. Het beeld is gaaf bewaard; er zijn weinig verstoringen van de voorgevels of van de dakvlakken. Waar dakkapellen aanwezig zijn, zien zij er hetzelfde uit, waardoor de harmonie niet wordt verstoord. Ook de drive-inwoningen van drie bouwlagen met plat dak tonen nog een redelijk gaaf beeld. Deze woningen kennen iets meer variatie door de toepassing van verschillende typen met soms uitwisselbare voor- en achtergevels.

Afwijkingen van de hoofdcompositie

Driemanspolder is als wijk nog opmerkelijk gaaf. De meeste ontwikkelingen hebben zich voorgedaan in Driemanspolder-Noord, maar dit is dan ook lange tijd een reserveringszone geweest voor de tijdelijke vestiging van diverse functies. Verder zijn de aanpassingen van het winkelcentrum De Vijverhoek en de uitbreiding danwel vervanging van de scholen rond het Willem Alexanderplantsoen noemenswaardig. De van oorsprong bescheiden paviljoenachtige bebouwing lag zorgvuldig ingebed in de parkrand. De grovere massa's en onzorgvuldige plaatsing van de nieuwe supermarkt en scholen doen deze compositie teniet.

De afwijkende nieuwe woontoren in de oostelijke hoek van Driemanspolder-Noord tast het heldere beeld van de hoogbouw langs de Delftsewallenwetering aan.

Het tweede, lagere scherm van galerijflats vormt een getrapte wand aan twee zijden van het Willem Alexander plantsoen [Contrei]

De laagbouwzone: een uitgebalanceerde compositie, afgebakend met een zestal kleine woontoren. [Contrei]

Herstructurering

De grootste en meest ingrijpende transformatie zal de uitvoering van het masterplan voor De Entree worden. In de huidige plannen zal de Afrikaweg omgevormd worden tot een stadsboulevard met aan weerszijden, daar waar nu de Kantorenstroken-Oost en -West liggen, hoogstedelijke, gevarieerde bebouwing.

ARCHITECTUUR

Algemeen

De wijken Palenstein (1966-1972) en Driemanspolder (1966-1973) kwamen vrijwel gelijktijdig tot stand en vertonen wat betreft architectuur dan ook veel overeenkomsten. In beide wijken is sprake van vergaande standaardisatie van de bouwmethodes als gevolg van de toepassing van systeembouw, zowel voor de hoogbouw als de laagbouw.

Driemanspolder kent echter veel minder woningwoningen dan Palenstein, en veel meer eigen bezit. Dit is terug te zien in de kwaliteit van de architectuur, met name van de laagbouw: de gevels zijn vaak net iets 'rijker' wat betreft compositie en materialisering, en hoewel het aantal types beperkt is, is de variatie door het wisselen van voor- en achtergevels toch behoorlijk groot. Bovendien is samenhang van de openbare ruimte met de architectuur beduidend sterker, hetgeen de uitstraling van de wijk ten goede komt.

Bijzonder fraai (en onopvallend) is het kerkje van het Apostolisch Genootschap aan de Stadhoudersring. De eenvoudige opbouw waarbij meerdere volumes van verschillende hoogte met plat dak zijn samengevoegd, resulteert in een ingetogen, evenwichting geheel, dat zonder opsmuk maar zorgvuldig gedetailleerd is. Ook de villa's van architect F. Klein aan de Willem Frisostraat zijn vermeldenswaard.

De kerk van het Apostolisch Genootschap aan de Stadhoudersring. Daarachter een hoge galerijflat. [Contrei]

Vrijstaande woningen aan de Johan Willem Frisostraat, 1972 [Stadsarchief Zoetermeer]

DISSONANTEN

1. Het uitgebreide en deels verplaatste deel van het winkelcentrum van Driemanspolder (Hoogvliet supermarkt) dat het oorspronkelijke ensemble van een L-vormig bouwvolume aan een rechthoekige vijver teniet doet en zichtlijnen richting het Willem Alexanderplantsoen blokkeert.
2. De uitgebreide en/of nieuw gebouwde scholen langs de Clauslaan die wat betreft positionering, massa en architectuur geen relatie meer hebben met het Willem Alexanderplantsoen (zoals de gesloopte, paviljoenachtige scholen wel hadden) en doorzichten vanaf de Clauslaan blokkeren.
3. Het viaduct van de Zoetermeerlijn dat het historische en van oorsprong rechtdoorgaande lint van de Vlamingstraat in tweeën knipt en de moeizame aansluiting van Vlamingstraat en Londenstraat die hieruit voortvloeit. [zie ook Stadscentrum]
4. De woontoren aan de Bijdorplan (nr. 50-112) die wat betreft positie aansluit bij de zes slanke torens rond de laagbouwstrook, maar qua volume en architectonische uitwerking juist sterk afwijkt, en zo afbreuk doet aan de helderheid van de oorspronkelijke stedenbouwkundige compositie.

De 'knip' in het lint Voorweg-Vlamingstraat, veroorzaakt door het (lage) viaduct van de Zoetermeerlijn. [Contrei]

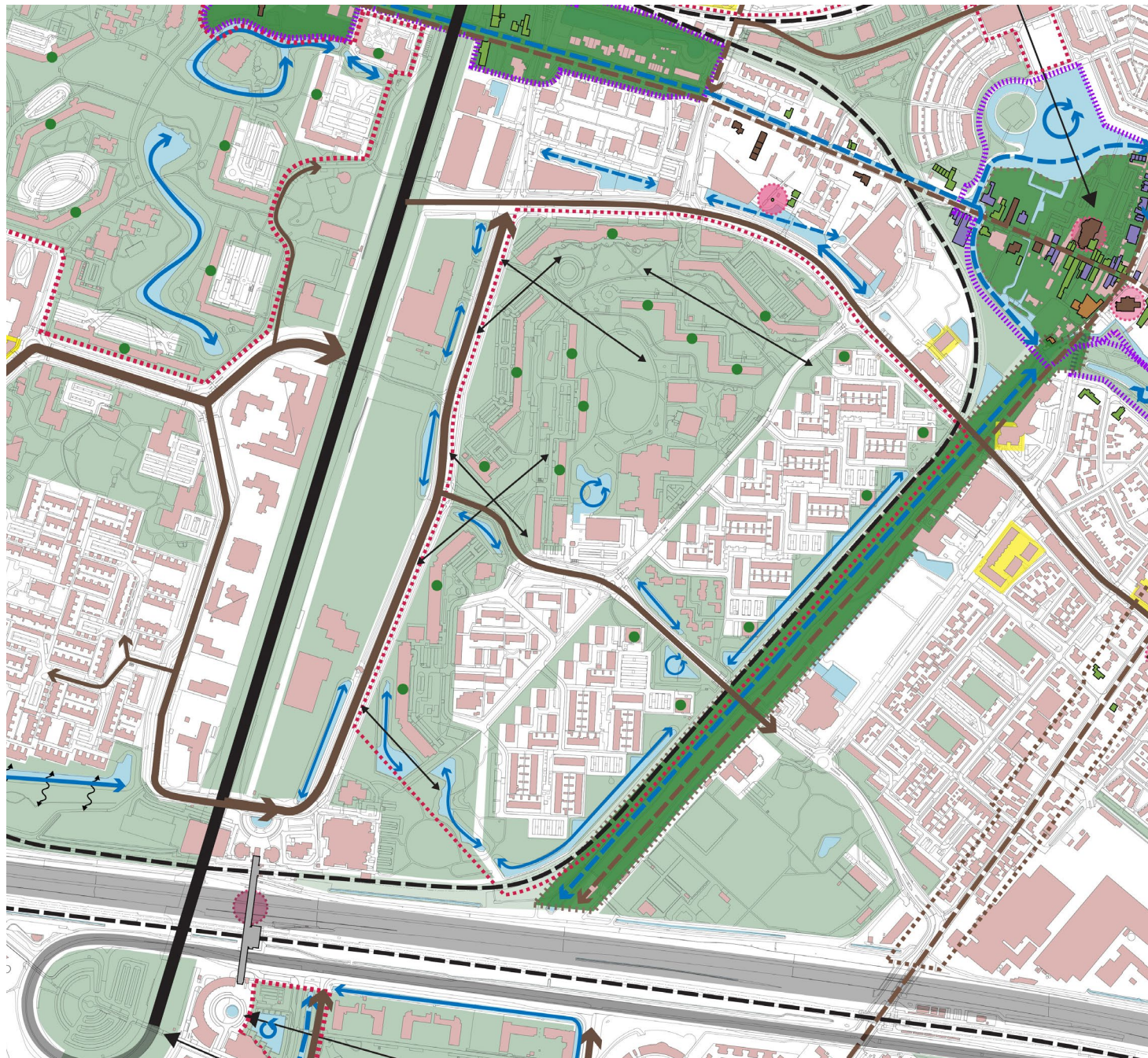

Eén van de nieuwe schoolgebouwen aan de Clauslaan/Willem Alexanderplantsoen. [Contrei]

Cultuurhistorische waarden

1. De van oorsprong prestedelijke landschappelijke structuren - vaak van middeleeuwse oorsprong - als oude dijklichamen en kades met vaarten en wegen die de wijk aan drie zijden omsluiten, te weten:
 - de Delftsewallenwetering met de naastgelegen taluds.
 - de (vergraven) poldersloot parallel aan de Delftsewallenwetering met de kenmerkende driehoekige verbredingen. Deze maakt nu deel uit van het kenmerkende zaagtandpatroon rond de laagbouwbuurten van Driemanspolder.
 - de (vergraven) 17^e-eeuwse voortocht die parallel aan de Voorweg-Vlamingstraat loopt, als zeldzaam restant van de oorspronkelijke polderstructuur in Driemanspolder.
2. De groene gordel van Driemanspolder, die de wijk aan drie kanten omgeeft, bestaande uit:
 - de Afrikaweg als onderdeel van het oorspronkelijke concept van de H-structuur, met zijn vrijliggende positie en breed en groen profiel met verhoogde taluds, met een 'parkway'-achtige opzet.
 - De Delftsewallenwetering met de kenmerkende groene taluds in combinatie met de parallel daaraan lopende blauw-groene strook van driehoekige vijvers en plantsoenen
 - Het Prinses Arianepark aan de zuid- en zuidwestzijde
3. De wijk Driemanspolder als geheel: cultuurhistorisch interessant als de tweede wijk uit de periode van de aanwijzing van Zoetermeer tot groeikern, met een hoger uitwerkingsniveau dan Palenstein, die op het moment van schrijven ook nog vrijwel gaaf is en de volgende cultuurhistorisch waardevolle elementen heeft:
 - een zeer sterke samenhang (Driemanspolder-Centrum en Driemanspolder-Zuid) tussen de stedenbouwkundige opzet en het groenontwerp (inclusief waterpartijen);
 - de voor de jaren '60 van de 20^e eeuw kenmerkende stedenbouwkundige opzet met wijkontsluitingswegen en een scherm van galerijflats voor lage eengezinswoningen;

- de centrale positie van het winkelcentrum De Vijverhoek in combinatie met de vijverpartij als referentie aan de ontwerpopvattingen uit de jaren '60;
- de riante en qua zichtlijnen open groenzones tussen de grote galerijflats;
- het Willem Alexanderplantsoen als centraal gelegen recreatiezone, aan twee zijden afschermd door een tweede, lager scherm van galerijflats, dat gekoppeld is aan het winkelcentrum en in de oorspronkelijke opzet een groene omgeving vormde voor diverse (voorheen) kleinschalige schoolgebouwen;
- de diagonale verkaveling van de laagbouw, opgetrokken uit rustige, eensluitende materialen, in combinatie met pleintjes in een goed herkenbaar stempelpatroon;
- de zes kleinschalige, identieke woontorens die, in sterke samenhang met het laagbouwgebied (ook wat betreft de terughoudende materialisering), een zeer helder, stedenbouwkundig ritmisch gebaar langs de Delftsewallenwetering en het meest karakteristieke element in de wijk vormen;
- de ontsluiting van de wijk door de Zoetermeerlijn, de vrijliggende positie en groene inkleding hiervan. De Zoetermeerlijn als infrastructureel werk is in de geschiedenis van de overloop- en groeikernen in Nederland een uitzonderlijk gegeven.

LEGENDA

Structuren

- Cultuurhistorisch waardevolle structuur, prestedelijke fase
- Cultuurhistorisch waardevolle structuur, constituerende fase *
- Cultuurhistorisch waardevolle waterloop, prestedelijke fase
- Cultuurhistorisch waardevolle waterloop, constituerende fase *
- Verdwenen historische waterloop, tracé nog zichtbaar
- Cultuurhistorisch-ruimtelijk waardevolle zichtlijn
- sneltram / spoorlijn
- H-structuur
- Onmiddellijke tegenstelling van twee verschillende ruimtelijke structuren met waardevol ruimtelijk contrast

Objecten

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Beeldbepalend object
- Cultuurhistorische landmark
- Gebouw ontworpen in sterke samenhang met groene omgeving
- Dissonant: verstorend object of complex in relatie tot cultuurhistorische waarden van het gebied

Beschermd stadsgezicht

- Cultuurhistorisch waardevol architectonisch/stedenbouwkundig ensemble, al dan niet in samenhang met openbare ruimte

Landschap & groenstructuren

- Cultuurhistorisch waardevolle eenheid van landschap of groenontwerp, al dan niet in combinatie met objecten, prestedelijke fase
- Cultuurhistorisch waardevolle eenheid van landschap of groenontwerp, al dan niet in combinatie met objecten, constituerende fase *

Gebieden

- Cultuurhistorisch (zeer) waardevol gebied als samenspel van stedenbouwkundige opzet, openbare ruimte, verkaveling en/of bebouwing, prestedelijke fase
- Cultuurhistorisch (zeer) waardevol gebied als samenspel van stedenbouwkundige opzet, openbare ruimte, verkaveling en/of bebouwing, constituerende fase *

* ontwikkelingsfase van de wijk

Bronnen en literatuur

Barzilay, M., Ferwerda, R., Blom A., *Predicaat Experimentele Woningbouw, Verkenning Post 65*, Amersfoort 2018.

Bos, A., *De stad der toekomst, de toekomst der stad*, Rotterdam 1946.

Burg, A. van der, *Hoe Zoetermeer het heft in eigen handen nam – het voorspel van de groeistad*, Zoetermeer 2022, in: 't Seghen Waert, Jaargang 41 nr. 1, 2002, uitgave HGOS.

Burg, A. van der, *Duizend jaar Zoetermeer, en wat we daarvan willen doorgeven aan volgende generaties*, 2021, niet gepubliceerd.

Cammen, H. van der, Klerk, L. de, *Ruimtelijke Ordening. Van Grachtengordel tot Vinexwijk*, Utrecht 2003.

Embden, S.J. van, 'Toekomstbeeld van het bouwen', in *Bouw*, nr. 40, okt. 1968, p. 1452-1456.

Geest, J. van, *Architectuurgids Zoetermeer*, Amsterdam 2016.

Gent, B. van, *Zoetermeer. Ontwikkeling van een nieuwe stad*, Zoetermeer 1999.

Koopmans, B., Winsen, M. van, Ten Cate, G., *De Gave Stad, Cultuurhistorische Verkenningen van de wijken in Zoetermeer*, Zoetermeer 2001-2003.

Hinse, T., Marks, F., *De Driesporenmethode*, bron & jaartal onbekend.

Pantus, W.J., *Groeikernen in Nederland. Een studie naar stedenbouw en architectuur*, Utrecht 2012.

Westrik, J., Büchi, H., *Stedenbouwkundige ontwerpmethoden*, Delft 1989.

Winsen, M. van, Waijer, P., *cultuurhistorische wijkonderzoeken Zoetermeer Post 45* (Dorp, Palenstein, Driemanspolder, Meerzicht, Buytenwegh-De Leyens, Seghwaert, Stadscentrum, Noordhove, Rokkeveen, Bedrijventerreinen), Rotterdam 2020-2021.

Werkgroep Ontwikkeling Zoetermeer, *Zoetermeer. Facetplan voor Groen en Recreatie*, 1968.

Interview Contrei met Willem Hermans, 30-06-2020.

Interview Contrei met Willem Hermans, 03-10-2019.

Interview Contrei met Claartje Froger-Boekhorst, 02-09-2020.

Klaren, M., Steemers, T. e.a., 'Zoetermeer. De wrange smaak van dilemma's', in: *Wonen-TA/BK*, 1978, 7-51.

Colofon

Aan de inhoud van de teksten en afbeeldingen en schema's is veel zorg besteed. Toch kan het zo zijn dat informatie onvolledig of niet helemaal correct wordt weergegeven. Bij samenstelling van dit document hebben we ons best gedaan om alle rechthebbenden van het beeldmateriaal te achterhalen. Wanneer u meent dat u hier niet vermeld staat verzoeken wij u contact op te nemen met het secretariaat van de afdeling Stedelijke Ontwikkeling van de gemeente Zoetermeer.

Onderzoek en tekst: Marcel van Winsen (Contrei), Hugo van Velzen (Contrei), Pieter Waijer (Contrei), Margriet Panman (gemeente Zoetermeer)

Redactie: Margriet Panman, Joosje van Geest, Arjen van der Burg, Willem Hermans

Met dank aan: Begeleidingscommissie Inventarisatie- en selectieproject naoorlogs erfgoed Zoetermeer 1945-1990 bestaande uit Karen Kranen (Historisch Genootschap Oud Soetermeer), Alcuin Olthof (Schatbewakers), Willem Hermans (Schatbewakers), Judith Schotanus (ArchitectuurPuntZoetermeer) en Peter Boelhouwer (ArchitectuurPuntZoetermeer).

Foto's: Gemeente Zoetermeer, Stadsarchief Zoetermeer en Historisch Genootschap Oud Soetermeer

Productie: Contrei, cultuurhistorie & ruimtelijke kwaliteit
Provenierssingel 13
3033 ED Rotterdam
www.contrei.eu

Contact: Gemeente Zoetermeer
afdeling Ruimtelijk Beleid / team Erfgoed
Postbus 15
2700 AA Zoetermeer
tel: 14079
e-mail: erfgoed@zoetermeer.nl
website: www.zoetermeer.nl

Zoetermeer, mei 2023

